

K VYUŽITÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁLÉHO OPEVNĚNÍ

V posledním období se zvyšuje zájem vojenských odborníků o řešení otázek souvisejících s hledáním možností využití čs. stálého opevnění z let 1935 až 1938. Tento zájem je pochopitelný, protože v důsledku změny vojenské doktríny a v důsledku snížení počtu útočných konvenčních zbraní je třeba hledat všechny způsoby posílení obranyschopnosti státu.

Náš stát vynaložil značné síly a prostředky k vybudování stálého opevnění a již samotná jeho existence nás za současné situace zavazuje k tomu, abychom možnosti jeho využití seriózně prověřili.

Na semináři k problematice ženíjního zabezpečení obrany ČSFR, s důrazem na možné využití stálého opevnění pro současnou koncepci obrany, 1. června 1992 v Brně, uvedl náčelník ženíjního vojska federálního ministerstva obrany při výčtu opatření přípravy státního území i následující: „Bojově zpohotovit stálá opevnění. Odkonzervovat a překontrolovat nepoškozené sruby a části tvrzí. Provést jednoduché úpravy k bojovému využití objektů. Civilními firmami provést složitější úpravy ke zpohotovení dříve poškozených nebo nedokončených objektů k vedení boje.“ Možné způsoby využití, které budou navrženy, bude třeba prověřit na základě komplexní analýzy. Ve svém článku jsem se pokusil o formulování některých otázek, které bude třeba v rámci řešeného problému zkoumat a to zejména z hlediska ženíjního zabezpečení.

VÝVOJ A KONCEPCE BUDOVÁNÍ STÁLÝCH OPEVNĚNÍ

Zkušenosti z první světové války ukázaly, že budování a bojové využití samostatných pevností je anachronismem. Z tohoto důvodu se zrodila nová koncepce, jejímž základem bylo budování opevněných linií (pásem), tvořených

pevnostními objekty a zátarasy všeho druhu, které měly zastavit postup protivníka a umožnit jeho palebné ničení, případně jej od agrese odradit.

Podle důležitosti ohroženého směru byla opevněná pásma tvořena několika liniemi do hloubky 20-30 km. Linie opevnění se svými křídly opírala o přírodní překážky.

V sovětské vojenské teorii byl opevněným rajonem (pásmem) nazýván „úsek terénu, který je vybaven systémem dlouhodobých, polních i jiných opevňovacích objektů, včetně nejrůznějších ženiijních zátarasů, připravený k dlouhodobé úporné obraně“ [1]. V souladu s touto koncepcí měly opevněné rajony, budované sovětskou armádou, hloubku 50 - 80 km. Jejich součástí bylo vždy předpolí s hloubkou 10 - 12 km. Opěrné body a uzly obrany byly začleněny v celé hloubce předpokládaného vybudování, přičemž obranu tvořila 3 - 4 postavení. Plánovalo se široké využití zátarasů všech druhů.

Podle německého generála M. Ludwiga je moderní pevností (30. léta 20. století) „řada objektů opevnění, členěných do šířky a do hloubky, dobře zastřešených, vybavených speciálními zbraněmi a bráněných zvláštními jednotkami“ [3].

V roce 1935 popisuje Francouz Montigny "region fortifiée" (opevněný prostor, kraj) jako oblast, která „musí být tak velká, aby ji nepřítel nemohl snadno obejít, a aby naopak boční nepřátelská palba nezabraňovala pohybu uvnitř opevněného kraje. Musí mít rozsáhlé silné boky opřené nejlépe o terénní překážky nebo opevnění značně členěná do hloubky“ [3]. Příkladem takového "opevněného kraje" se stala Maginotova linie a ta byla vzorem při budování československého stálého opevnění v letech 1935 až 1938.

U nás je stálé opevnění definováno plk. prof. Ing. Coufalem, CSc., následovně: „Opevnění stálé je budováno zpravidla v době míru na předpokládaných směrech ohrožení státu a na základě pravděpodobné činnosti vlastních vojsk. Základními materiály pro budování ochranných staveb je železobeton a pancíř.“

Stálá opevnění byla vždy budována na ochranu před momentálně silnějším protivníkem. Cílem bylo zastavení agresora, nebo získání času k zmobilizování dostatečně silné polní armády, která nasadí rozhodující vítězný úder, případně k vytvoření podmínek pro zásah spojenců. Vzhledem k vysokým nákladům, omezené průmyslové kapacitě státu a zpravidla nedostatku času, nebylo možné souběžně řešit velkorysé budování stálého opevnění a modernizaci pozemního vojska, letectva a systému protivzdušné obrany. Při trvajícím hrozbě agrese by nepochybně po dokončení výstavby opevnění následovala revize původně přijaté koncepce a byla by provedena rozsáhlá modernizace výzbroje a prostředků polní armády.

KONCEPCE BUDOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉHO STÁLÉHO OPEVNĚNÍ

Podle československé obranné koncepce z počátku 30. let se pro případ válečného konfliktu počítalo s několika údery proti německému území, ke kterým by pod ochranou krycích vojsk vyrazila uskupení divizí manévrovací části armády. V této době tvořila ozbrojené síly Německa původní výmarská armáda s později vytvořenými formacemi SA a SS. Chybělo dělostřelectvo, tanky, letectvo, válečné loďstvo. Této vojenské síle byla na svou dobu silná československá armáda

schopna účinně čelit. Zprávy, které po roce 1935 získávala československá zpravodajská služba, svědčily o růstu nacistického wehrmachtu a o tom, že poměr sil se stále více mění v náš neprospěch. Novou strategickou koncepcí se proto stalo vedení strategické obrany. V nástupových plánech čs. armády se v roce 1937 objevuje: „Jest přijatý a schválený odpovědnými činiteli naší branné moci názor, že naším úkolem v koalici jest vydržet co nejdéle na našem území, alespoň do účinného zásahu spojenců, a uchovati armádu až do konce války“ [3].

Vedení strategické obrany se opíralo o využití stálého opevnění, s jehož výstavbou bylo započato v roce 1935. Opevnění bylo budováno s těmito cíli [3]:

1. Demonstrovat odhodlání Československa bránit se v případě ozbrojeného napadení a odradit potencionálního protivníka od agrese.

2. Umožnit vedení strategické obrany, která v případě průlomu opevněného obranného pásma předpokládala ústup na vltavské pásmo - tzv. pražskou čáru, pak na Českomoravskou vysočinu, dále až na řeku Moravu a v nejhorším případě k moravsko-slovenským horám, k Beskydům a Bílým Karpátům.

3. Znemožnit protivníkovi přeseknutí území republiky proniknutím na ostravském a brněnském směru.

4. Získat čas ke zmobilizování armády.

5. Získat čas pro spojence, k jejich přesunu a zahájení aktivní bojové činnosti.

6. Chránit nejcitlivější směry možných vpádů, překrýt a uzavřít vhodné prostory našeho pohraničí.

7. Chránit průmyslové oblasti, hlavní město a důležité komunikace a správní střediska v pohraničí.

8. Zabránit pronikání motomechanických jednotek podporovaných vzdušnými silami.

9. Palbou ničit silná vojska protivníka při nasazení minima vlastních sil a vytvořit si na samém počátku války příznivější poměr sil v boji s daleko početnějším protivníkem.

10. Zajistit celistvost a bojeschopnost čs. armády a co největší volný prostor pro manévr armád.

Uvedené cíle vlastně odrážejí úkoly strategické obrany. Je důležité poznamenat, že potenciální protivník - fašistické Německo - byl znám a bylo proto možné vyhodnotit nejpravděpodobnější směry ohrožení. Vedle Německa bylo třeba počítat i s možnou agresí Maďarska a nevypočitatelností Polska.

Aby budované stálé opevnění zabezpečovalo splnění úkolů strategické obrany, bylo třeba vyprojektovat takové opevňovací objekty, které budou mít potřebné vlastnosti z hlediska technického i taktického a opevnění jako celek i z hlediska operačního a strategického. S tím souvisel i vývoj nových, zejména protitankových zbraní.

JAK ZHODNOTIT VYUŽITELNOST STÁLÉHO OPEVNĚNÍ?

Řešíme-li otázku využitelnosti stálého opevnění v současných podmínkách, bude jistě užitečné **specifikovat vlastnosti opevňovacích objektů stálého opevnění a opevnění jako celku v jeho současném stavu a posoudit, zda je jejich kvalita postačující pro současné podmínky** s ohledem na cíle a úkoly obrany.

Opevnění musí mít takové vlastnosti, které mu umožní plnit jeho funkce. Nejdůležitější funkcí je **ochrana** proti palbě protivníka, další je funkce **postavení vojsk** a nakonec funkce **překážky**. To platí jak pro opevnění polní, tak i pro opevnění stálé.

Jestliže u polního opevnění můžeme jednoznačně určit, že např. zákop s vybudovanými palebnými objekty je tím typem objektu, který zabezpečuje funkci postavení, a pohotovostní úkryt je objektem k zabezpečení funkce ochrany (v obou případech jde o ochrannou stavbu), u stálého opevnění musí naplnění obou těchto funkcí zabezpečit jeden objekt (např. srub těžkého opevnění). To platí vždy, když obrana je vedena jen z objektů stálého opevnění.

Poznámka: Z technického hlediska toto sjednocení funkcí znamená, že zvýšením odolnosti těch typů objektů, které slouží jako postavení vojsk, se snižuje potřeba ryze ochranných objektů.

V případě, že opevnění bude zahrnovat polní i stálé ochranné stavby, převáží u jednotlivého objektu naplnění té funkce, která bude potřebnější v důsledku způsobu jeho využití. V závislosti na tom je třeba **korigovat vlastnosti objektů**.

Protože určitým standardem v současné době je využívání objektů polního opevňování, je třeba k zhodnocení vlastností, a tedy i využitelnosti stálého opevnění, použít **kritéria (požadavky), podle kterých hodnotíme objekty polního opevňování**.

Levykin ve své práci [1] uvádí tyto požadavky na polní opevňovací stavby:

1. Musí zabezpečovat efektivní využití zbraní, které jsou v nich umístěny a dobrou ochranu osádky.
2. Stanovené ochranné vlastnosti musí vycházet z účinků pravděpodobných prostředků ničení protivníka způsobů jejich použití.
3. Objekty se musí nacházet bezprostředně v bojové sestavě jednotek.
4. Objekty musí být dostatečně jednoduché a jejich zřízení málo pracné, aby mohly být vybudované samotnými vojsky v krátkém čase s ohledem na bojovou situaci.
5. Objekty musí umožňovat široké použití prostředků mechanizace k jejich vybudování.
6. Jednotky musí mít nezbytné technické prostředky ke stavbě objektů.
7. Vojska všech druhů vojsk musí být vycvičeni k samostatnému opevňovacímu budování svých pozicí a prostorů rozmístění.

Je jasné, že všechna uvedená kritéria nemohou být použita a musí být proto doplněna **kritérii hodnocení** některých vlastností, jako jsou například **ochranné vlastnosti**.

V práci V. Lipenského [2] jsou uvedena tato:

1. Odolnost a optimální doba využívání.
2. Časové a materiální podmínky budování.
3. Vliv bojové činnosti protivníka na technologii a organizaci práce.
4. Význam stavby z hlediska taktického, operačního, případně strategického.
5. Doba a místo budování.

Další **zhodnocení** můžeme udělat z **hlediska takticko-technického**, které je zpravidla prováděno podle následujících kritérií [2]:

1. Charakter poskytované ochrany.
2. Účel využití.
3. Kapacity možného obsazení živou silou nebo obložené plochy pro umístování zařízení nebo materiálu.
4. Dispoziční uspořádání, které vyplývá z technologie využití ochranné stavby.
5. Použití stavebního materiálu.

Celkové zhodnocení, provedené podle uvedených (případně dalších) kritérií, by nám mělo dát jasnou odpověď na otázku, **jakým způsobem může být stálé opevnění v současné době využíváno.**

MOŽNÉ ZPŮSOBY VYUŽITÍ STÁLÉHO OPEVNĚNÍ

Při hledání možností využití československého stálého opevnění, v podmínkách soudobého boje, není možné považovat jeho existenci a snahu o jeho využití za základ obranné koncepce. Jeho využití musí být podřízeno v současné době platným zásadám vedení boje.

Chápeme-li stálé opevnění jako určitý vymezený prostor s vybudovanými ochrannými objekty, se systémem paleb a ženíjních zátarasů, bráněný speciálními jednotkami i polním vojskem - s konkrétním bojovým úkolem - musíme při posuzování jeho možného využití brát v úvahu i historické podmínky, za kterých bylo budováno. Protože se nacházíme historicky a vývojově v jiné době, v době možného použití raketojaderných zbraní a v době existence konvenčních zbraní s nesrovnatelně vyšší účinností, dosahem a přesností, než tomu bylo v období druhé světové války, je třeba zvážit, zda je vhodné hovořit o využití celých úseků stálého opevnění, nebo jestli problém nepostavit jako otázku využitelnosti jednotlivých objektů stálého opevnění.

Jestliže souhlasíme s tím, že místo pro činnost vojsk určují operační umění a taktika, a úkolem opevňování je přizpůsobit toto místo k nejvhodnější činnosti vojsk, pak úseky stálého opevnění nebudou této podmínce z velké části vyhovovat, protože bojová sestava podle současných zásad má jiné parametry.

Opevňovací objekty musí splňovat tři základní požadavky [1]:

1. Odpovídající kvalita objektu.
2. Pohotovost objektu v požadovaném čase.
3. Umístění objektu na požadovaném místě.

Nemůžeme vyloučit možnost, že z úseku stálého opevnění alespoň některé objekty stálého opevnění budou tyto požadavky v bojové sestavě jednotek splňo-

vat. Ryze technickou otázkou je, zda v současném stavu, nebo po provedení stavebních či jiných úprav. Proto je asi přesnější hovořit o využití jednotlivých objektů stálého opevnění v bojové sestavě jednotek v obraně, a ne o využití úseků stálého opevnění.

Začlenění objektů stálého opevnění do komplexu ochranných staveb, může mít na základě rozhodnutí velitele tyto modelové podoby:

1. Komplex ochranných staveb bude vybudován v plném rozsahu (jak jej známe doposud) a objekty stálého opevnění budou sloužit k jeho doplnění s cílem zvýšit odolnost obrany, zvýšit počet objektů k ochraně živé síly a bojových prostředků, zvýšit počet palebných objektů k zabezpečení manévru palbou, případně k zmnožení cílů.

2. Objekty stálého opevnění nahradí některé palebné objekty a některé objekty k ukrytí živé síly a bojových prostředků (palebné okopy, úkryty jednoduchého typu, obvažště apod.), s cílem snížit objem prací při budování komplexu ochranných staveb a tím zkrátit čas budování obrany a snížit objem zemních prací.

3. Objekty stálého opevnění nahradí všechny objekty komplexu ochranných staveb, kromě okopů a krytů pro některé bojové prostředky, s cílem zabezpečit ochranu živé síly a vedení palby při nedostatku času, případně z jiných důvodů (například při odchodu jednotek).

Nevyřešeným problémem zůstává, **které polní ochranné stavby daného komplexu lze plnohodnotně nahradit objekty stálého opevnění.** Kritériem nám může být stupeň přímé ochrany a třída vybavení objektu, jak jsou definovány ve služebním předpisu Žen-2-1/1. Toto zjednodušení sice nerespektuje rozdíl v konstrukci těchto staveb, ale umožňuje nám stanovit, že například: každý objekt stálého lehkého opevnění vz. 37 může nahradit nakryté ochranné stavby (okopy, kryty, zákopy) a úkryty jednoduchého typu (pohotovostní). Protože známe objem zemních prací, rozsah ostatních prací, možnosti jednotek a výkonové normy, jsme schopni stanovit, sníží-li se objem prací při budování obrany, zda a jakou to představuje úsporu času.

Na tento problém se však musíme podívat ještě z jiného pohledu. Bude čas získaný snížením rozsahu budování ochranných staveb roven času, o který se zkrátí čas potřebný k vybudování obrany? Asi ne. Určité množství sil, prostředků, a tedy i času bude muset být věnováno zpohotovování objektů stálého opevnění, možným stavebním a jiným úpravám vlastního objektu a úpravě okolního terénu podle zvoleného způsobu využití. Nezanedbatelný bude i čas potřebný ke zřízení záta-rasů k ochraně vlastního objektu. Za těchto podmínek můžeme tedy jen těžko s výrazným zkrácením času na vybudování obrany počítat. Navíc by jednotky musely být připraveny k provádění atypických prací, ke kterým nejsou vycvičeny ani vybaveny. Možným řešením tohoto problému je **příprava těchto objektů pro jejich využití již v době míru,** v rámci přípravy státního území. Po 2. sv. válce byla v rámci zvláštních prací prováděna údržba částí objektů stálého opevnění a na tehdy aktuálních směrech byly budovány další objekty polní obrany. U některých objektů lehkého opevnění vz. 37 byly provedeny úpravy, které měly za cíl zvýšit stupeň poskytované přímé ochrany jejich vybavením prostředky pro kolektivní

protichemickou ochranu. Tyto objekty se bohužel nacházejí na těch operačních a taktických směrech, které jsou v současnosti nejméně aktuální.

V souvislosti s možným využitím objektů stálého opevnění naznačenými způsoby lze předpokládat, že jednotky budou muset realizovat některá nová opatření při budování obrany a že dojde ke změně charakteru některých opatření ženiijního zabezpečení.

Tuto hypotézu bude také třeba prověřit.

Algoritmus komplexního řešení problémů souvisejících s využitím stálého opevnění v souladu s přijatými zásadami vedení boje byl navržen plk. prof. Ing. Coufalem, CSc. [4]. Jde o krok, který je jedním z nezbytných předpokladů k tomu, aby mohla být vlastní řešitelská práce specialistů příslušných vědních oborů zahájena.

Na základě uvedeného lze shrnout problémy, které je třeba řešit s rozhodujícím podílem odborníků ženiijního vojska:

1. Specifikovat vlastnosti objektů stálého opevnění jako celku a v jeho současném stavu a posoudit, zda je jejich kvalita postačující k naplnění cílů obrany v současných podmínkách. K posouzení vlastností použít kritérií, podle kterých uskutečňujeme hodnocení polních opevňovacích objektů.

2. V rámci přípravy státního území provádět údržbu objektů stálého opevnění a zabezpečit tak zachování jeho vlastností, případně jejich korekci.

3. Nečekat na definitivní vyřešení problému bojového využití stálého opevnění (objektů stálého opevnění) a s využitím modelů řešit problém, které polní ochranné stavby v obranných postaveních lze nahradit objekty stálého opevnění.

4. Zjistit, jestli využití stálého opevnění podle modelových situací přinese snížení rozsahu prací při budování obrany, zda a jakou to bude představovat úsporu času, sil a prostředků.

5. Zkoumat, zda bude třeba realizovat některá nová opatření při budování obrany s využitím objektů stálého opevnění a nedojde-li ke změně charakteru některých opatření ženiijního zabezpečení.

6. Definovat další problémy, které je třeba v souvislosti s využitím stálého opevnění řešit.

Literatura:

- [1] Levykin, V. I.: Fortifikacia: prošloje i sovremennost'. Voenizdat, Moskva 1987.
- [2] Lipenský, V.: Polní opevňování. (Skripta.) VA Brno, 1989.
- [3] Holub, O.: Zrazené pevnosti. 1. vydání, Naše vojsko, Praha 1982.
- [4] Coufal, J.: Filozofie opevňování. (Vysokoškolská učebnice.) VA Brno, 1993.